

Recensies

CHRISTENDOM

Wim Jurg, *De vierde eeuw of hoe het christendom staatsgodsdienst werd*. Budel, Damon, 2014 [2011], 200 p., ISBN 9789460360169, 29.90 €

Wim Jurg, *De lange zevende eeuw of hoe christendom en islam de macht verdeelden*. Budel, Damon, 2015 [2014], 224 p., ISBN 9789460361807, 29.90€

Als nu eens een stille dan weer een krachtige kolkende rivier stroomt de geschiedenis uit het verleden naar het steeds opschuivende nu. In een poging om toch enig inzicht in dit geheel van waterloop en bedding te krijgen, plaatst de historicus op de oever hier en daar ‘mijlpalen’ waarbinnen men een min of meer samenhangende historische inhoud vermoedt. Zo spreekt men over de oudheid, de middeleeuwen, de moderne en de hedendaagse tijd, de eeuw van de verlichting, de Italiaanse renaissance enzovoort. Hoe stevig ‘ingeburgerd’ deze periodiseringen ook zijn, toch mag men niet vergeten dat zij kunstmatig aangebrachte cesuren zijn, geïnstalleerd vanuit een welbepaald gezichtspunt.

Dit laatste brengt mee dat nieuwe inzichten deze tijdvakken voortdurend onder druk kunnen zetten. Zo is er de ondertussen al oude discussie over de begindatum van de middeleeuwen. Nemen deze een aanvang in de vijfde eeuw met als iconische datum 476, het jaar dat de Germaan Odoaker de West-Romeinse keizer Romulus Augustulus wandelen stuurt, of is de dagenraad van de middeleeuwen te zoeken in de zevende eeuw met de opkomst van de islam? Of nog anders: moet men tussen de oudheid en de middeleeuwen geen ‘nieuwe’ periode plaatsen, namelijk die van de laatantieke wereld (*Antiquité tardive*, *Late Antiquity*, *Spätantike*) zoals men kan lezen bij onder anderen de Ierse hoogleraar Peter Brown (*The World of Late Antiquity*, 1971) en de Franse historicus Henri-Irénée Marrou (*Décadence romaine ou antiquité tardive*, 1977)? Deze tijdsspanne zou lopen vanaf de tweede eeuw tot het midden van de achtste (Brown) of van de derde tot de zevende (Marrou) en moet op haar eigen merites beoordeeld worden. Opvallend hierbij – en dat geldt vooral bij Brown en ‘zijn school’ – is de nadruk die wordt gelegd op de religie en op de rol van Byzantium.

Wim Jurg, die sterk gekleurd is door de inzichten van Peter Brown, schuift tussen de bestaande periodiseringen nog twee andere tijdvakken: de vierde eeuw en wat

hij zelf noemt, de lange zevende eeuw. Het eerste dient als kader voor de ontwikkeling van het christendom tot staatsgodsdienst binnen het Romeinse Rijk terwijl het tweede focust op het christendom als staatsgodsdienst in het Oost-Romeinse keizerrijk dat geconfronteerd wordt met de opstuwende kracht van de islam.

Nu is elke periodisering, zoals gezegd, een kunstmatige cesuur die vertrekt vanuit een bepaald standpunt van de auteur. Centraal bij Wim Jurg staat de ontwikkeling van twee godsdiensten ook en vooral in hun relatie tot de staat. Op het eerste gezicht kan men meegaan met de periodisering die de auteur aanbrengt. *De vierde eeuw* zit als het ware gevat tussen de ‘bevrijding’ van het christendom door Constantijn de Grote in 313 en de proclamatie ervan tot staatsgodsdienst in 392 door Theodosius de Grote. Ook de titel van *De lange zevende eeuw* lijkt zinvol te zijn: in deze periode inderdaad groeit de islam uit tot een speler van betekenis en kreeg zelfs de status van staatsgodsdienst in een aantal landen rond het Middellandse Zeebekken.

Tot zover klopt het plaatje al kan men vermoeden dat de ‘lange’ zevende eeuw wel ruim gezien moet worden. Toch is er een probleem. De auteur wil vooral oog hebben voor de problematiek van de verhouding tussen Kerk en staat. Wel, in dat geval is de vierde eeuw een kleed waarin het onderwerp nauwelijks past zoals ook de zevende (zelfs in zijn ‘lange’ versie) maar een deel van het onderwerp omsluit. Ik verklaar mij nader.

In de loop van de vierde eeuw groeit er inderdaad een nieuwe verhouding tussen het christendom en het keizerrijk. Men kan zeggen dat in deze eeuw een cesaropapisme ontstond. Maar welke betekenis moet men hieraan geven? Welke draagwijdte krijgt de relatie tussen keizer en Kerk? De keizer kwam duidelijk op het voorplan, ook in religieuze aangelegenheden maar tegelijk is er ook al de tegenstem van bisschop Ambrosius van Milaan die ronduit zegt dat de plaats van de keizer niet boven maar in de Kerk is. Met Ambrosius evenwel loopt de vierde eeuw ten einde. Of met andere woorden op het moment dat de betekenis van het christendom als staatsgodsdienst de geesten begint te beroeren, eindigt Jurg zijn verhaal. De grote paus Leo I (440-461) en zijn conflict met Constantinopel, de beroemde *Duo sunt*-brief uit 494 van paus Gelasius waarin de taakverdeling tussen Kerk en Staat wordt omschreven om nog te zwijgen van *De Civitate Dei* (413-427) van Augustinus, zijn alle figuren die niet aan bod komen. Ook buiten het beeld valt de opkomst bij de Germaanse koninkrijken van Oost- en Visi-Goten van het arianisme, een versie van het christendom die de verhouding tussen Kerk en staat mogelijk een andere inhoud had kunnen geven.

Nu weet ik ook dat men in elk historisch werk ‘grenzen’ moet trekken. Maar in dit

boek is bij het trekken van die grenzen te weinig rekening gehouden met het eigene van het onderwerp. Het is zoals iemand die men uitnodigt aan een goed gedekte tafel en hem na het voorgerecht beleefd vraagt om te vertrekken...

Het tweede boek dat vaart onder de vlag van de ‘lange zevende eeuw’, ligt voor een deel zowat in hetzelfde bedje ziek. Jurg beschrijft vlot en met vaart de lotgevallen van het (Oost-) Romeinse keizerrijk in zijn strijd met de Perzen terwijl zich als het ware bij de burenen een godsdienst ontwikkelt die op korte tijd een flink stuk van het gebied rond de Middellandse Zee verovert. De islam wordt een machtsfactor van betekenis. Vrijwel het hele boek draait rond het optreden van Constantinopel. (Wellicht is hier de invloed van Peter Browns studie *The world of late Antiquity* merkbaar). Enkel in hoofdstuk 6 is er ruimte gemaakt voor de Franken en hun langharige koningen.

In een boek waarin men, zoals de ondertitel het trouwens aankondigt, wil vertellen hoe christendom en islam de macht verdeelden, is het ondoenbaar om te stoppen bij het einde van de zevende eeuw omdat in die jaren de machtsverdeling nog echt op gang moest komen. Immers, niet enkel Constantinopel vocht een strijd uit met de islam, hetzelfde komt op gang in het westen waar na de verovering van Gibraltar en het grootste deel van het Iberisch schiereiland door de islam, de Franken en de Longobarden de islam trachten terug te dringen. Deze periode brengt ons naar de achtste eeuw met figuren als Karel Martel. Het is jammer dat deze fase in de strijd veeleer op een drafje wordt afgewerkt.

Wim Jurg beschrijft in deze twee boeken enkele belangrijke episodes uit de vroege middeleeuwen. Hij doet dat vaak met vaart maar blijft even dikwijls aan de oppervlakte van het gebeuren wat meebrengt dat de door hem gekozen periodisering vaak in het luchtledige blijven hangen.

Raoul BAUER (Puurs)

POLITIEK

Francis Fukuyama, *De oorsprong van onze politiek. Volume 2: Orde en verval*. Vert. R. Vernooij. Amsterdam/Antwerpen, Atlas Contact, 2014, 720 p., ISBN 9789045028057, 69.99 €

Francis Fukuyama is een man van de grote verhalen. Zijn naam is onlosmakelijk verbonden met de these over ‘het einde van de geschiedenis’, al was hij niet de